

HALİKARNAS BALIKÇISI

Altıncı Kıta Akdeniz

Hazırlayan: Şadan Gökovalı

BİLGİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Halikarnas Balıkçısı (Yaşamöyküsü)	7
Akdeniz'in Ebedi Gençliği ve Akdeniz'in Ebedi Genci	9

ALTINCI KITA

Louis Bayle'in Sunuş Yazısı	15
Balıkçı'nın Mektubu	17

AKDENİZ'İN EBEDİ GENÇLİĞİ

Akdeniz'in Ebedi Gençliği	29
--	----

ÖNASYA

Efes Artemis'i	63
Ondan Önce Gelenler	63
Minoenler	65
Hititler	67
Amazonlar	69
Frigyalılar ve Lidyalılar	72
İkonografi	77
Tarih Çağlarında Kültlerin Yayılışı	78
Artemis'in Geçirdiği Evrim	80
Minoen Etkisi	81

Hitit Etkisi	83
Artemis	84
Artemis Heykeli	85
Artemis'in Efes'e Gelişİ	89
Artemis Rahipleri	93
Tapınak (Artemision)	96
Artemis'in Etkileri	102
Artemis Şenlikleri	121

ANADOLU'DAN VE TARİHTEN

Büyük Menderes Irmağı	127
Batı Anadolu Uygarlığının Beşİği İzmir	135
Dünyanın İlk Turisti: Bodrumlu Herodot	149
Karya'dan İki Söylence: Selene ile Endimiyon ve Salmakis ile Hermafrodit	159
Ege Dalgıçları	163
Müzik ve Yaşama Sevinci	169
Çıplak Resim ve Heykelin Beş Bin Yıllık Tarihi Vardır	173
Resim ve Müzik	179
Türk Müziğinin Batı Müziğine Etkisi	185
Haftanın Yedi Günü ve Bunların Gerçek Yönü	189
Tarihte ve Mitolojide Tohumdan Buğdaya Arpadan Biraya	193
7'nin Uğurluluğu ve 13'ün Şomluğu	213
İtalya'nın En Büyük Klasik, Lirik Şairi: Torquato Tasso	219
431 Efes Konsilinin Rezaleti	231
Preveze Savaşı Öncesinde	235
Kıbrıs'ın Zaptı	241
Onikiada'dan Yurdumuza İltica Edenler Arasında Birkaç Saat	246

HALİKARNAS BALIKÇISI (1890-1973)

“Tarih sahibi” Sadrazam **Cevat Paşa**’nın kardeşi, tarihçi-yazar-vezir **Mehmet Şakir Paşa** Girit’te sefirken^o eşi **İsmet Hanım**, 16/17 Nisan 1890 gecesi bir oğlan doğurdu. Çocuğa, anasının o gece düşünde **Musa Peygamber**’i görmesi dolayısıyla “Musa”, amcasının ve babasının adlarından ötürü “Cevat Şakir” adları verildi.

Musa Cevat Şakir’in çocukluğu, babasının atandığı Atina/Faleron’da, beş yaşından sonra İstanbul/Büyükkada’da geçti. Bu yıllarda resim yeteneğiyle dikkati çeken **M.C. Şakir**, bir yandan özel dersler alırken, bir yandan Büyükkada Mahalle Mektebi’nde okudu. İngilizceyi hayli iyi kavradığı için, hazırlık okumadan Robert Kolej birinci sınıfına alındı. Bu okulu, ilk mezunlarından biri olarak pekiyi dereceyle bitirdi.

Kendisi, kendini bildi bileli denizci olmak istiyordu. Ama ailesinin ısrarı üzerine İngiltere’nin Oxford Üniversitesi’ne gönderildi. Orada “Yakın Çağlar Tarihi” bölümünde öğrenim gördü. Bu arada, Oxford’un ünlü kitaplığından yararlandı.

Yurda dönünce İstanbul’da, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazdı, karikatür ve kapak resimleri çizdi (1910-1925).

Resimli Hafta dergisinin 13 Nisan 1925 günlü sayısında, “Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?” başlığı ve **Hüseyin Kenan** imzasıyla yayımlanan

^o) *Meydan Larousse* (XI/710-a) “Resmo kumandanı”; *Osmanlı Tarihi* (Enver Ziya Karal, VIII/143) “komiser” diyor.

yazısı yüzünden üç yıl kalebentlikle Bodrum'a sürüldü. Cezasının son yarısını İstanbul'da geçirdikten sonra yeniden döndüğü Bodrum'da yaklaşık çeyrek yüzyıl kaldı. Bodrum'un Karia çağındaki adından esinlenerek **Halikarnas Balıkçısı** takma adını kullanır oldu. Bodrum'un gelişmesine ve Anadolu uygarlığının tanınıp tanıtılmasına olağanüstü katkılarda bulundu.

Servet-i Fünun, *Cumhuriyet* ve daha sonra *Demokrat İzmir* gibi dergi ve gazetelerde **Halikarnas Balıkçısı** takma adıyla yazdığı yazı, hikâye ve romanlarla uluslararası üne kavuştu.

Çocuklarının ortaöğrenimleri için 1947'de yerleştiği İzmir'de gazetecilik, yazarlık ve turist rehberliği yaptı. 13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15.10'da İzmir'de öldü ve Bodrum'da "manevi oğlu" **Şadan Gökövalı** ile birlikte seçtiği yerde gömüldü.

AKDENİZ'İN EBEDİ GENÇLİĞİ VE AKDENİZ'İN EBEDİ GENCİ

13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15.10'da yitirdiğimiz **Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabağaçlı)** ülkemizde daha çok öykücü ve romancı olarak tanındığı halde dünyada ozan ve düşünür olarak ün yapmıştı.

Dünya turizminin önde gelen otoritelerinden **Hullot, Balıkçı** için "*Çağdaş Homeros*" derdi. Brüksel'de yapılan Dünya Ozanlar Toplantısına Türkiye'yi temsilen **Balıkçı** çağrılmıştı. Fransa Başbakanı **Pompidou**, Türkiye'ye ne zaman geleceği kararlaştırılmak istenirken, "*Bırakın protokolü murotokolü, Halikarnas Balıkçısı bana ne zaman rehberlik edebilecekse o zaman gitmek isterim Türkiye'ye!*" deyip çıkmıştı. Aynı **Pompidou**, 1967'de **Papa'nın** ziyareti için ülkemize yollanan ORTF (Fransa Radyo-Televizyonu) ekibine, "*Türkiye'de Balıkçı ile yapacağınız görüşme, Papa'nın ziyaretinden daha önemlidir*" demişti.

Dünya Düşünce Adamları Komitesi "*L'ASTRADO*" (Yol), Türkiye'den **Balıkçı'yı** üye seçmişti. Örgütün aynı adlı bilimsel yayın organının 1971 tarihli sekizinci sayısında yaklaşık yirmi sayfa **Halikarnas Balıkçısı'na** ayrılmıştı. **Balıkçı'nın** törenlerde rehberlik ederken çekilmiş iki resmi ile bir Bodrum fotoğrafının yer aldığı dergi, L'Astrado Genel Sekreteri **Louis Bayle** imzasıyla **Balıkçı'yı** tanıtıyor. **Bayle**, kendisine Anadolu'yu gezdiren **Halikarnas Balıkçısı** için, "*Cevat Şakir benim için*

rehberlerin en içten, en bilgili ve en coşkulusudur!” diyor. Övgü dolu tanıtma yazısının ardından **Balıkçı**’nın **L. Bayle**’ye yazdığı mektup yayımlanıyor. “Altıncı Kıta: Akdeniz” başlığıyla yayımlanan yazıda **Balıkçı**, dünya uygarlığında Akdeniz’in büyük payını açıklığa kavuşturuyor ve Akdeniz ülke ve insanların ortak özelliklerini sergiliyordu.

Balıkçı’nın bu yazısı Avrupa’da ve Akdeniz ülkelerinde inanılmayacak ölçüde ilgi gördü. Mektuplar, telgraflar, ziyaretler birbirini izledi. Usta, bunu bilerek, planlayarak yapmıştı. Batı, Grek uygarlığına koşullanmıştı. Türkiye’nin uygarlığa katkılarını söylediğinizde kimse inanmak istemiyordu. Ama **Balıkçı** konuya Akdeniz ölçeğinde bakınca tüm Akdenizliler, “*elle gelen düğün bayram*” dercesine ilgi gösteriyordu. Anlatılan Anadolu bile olsa tüm Akdenizliler, bundan kendilerine pay çıkarıyordu.

“Altıncı Kıta” yazısının gördüğü ilgi, Kültürel Artistik Birlik’in bilimsel yayın organı *Carrefour (Kavşak)* için istediği yazı ile doruğa ulaştı. Dergi genel yönetmeninden gelen övgü dolu mektup, **Balıkçı**’nın “Altıncı Kıta” konusunu daha açmasını rica ediyordu. **Balıkçı**, tasarısı gerçekleşmiş insanların erinç ve sevincine kavuşmuştu. “*Altıncı Kıta yemdi; işte büyük balık takıldı oltaya*” diyordu.

Büyük bir coşkuyla yazmaya girişti. Hızını alamıyordu. Anadolu uygarlığı konusundaki son sözlerini bu yazıyla söylemek istiyordu. Hem de yalnız kendi yurttaşlarına değil, tüm Avrupa ve Akdeniz insanlarına. Üstelik *Carrefour* saygın bir yayın organıydı.

Balıkçı “Akdeniz’in Ebedi Gençliği” yazısını 1972 yılında yazdı. Ama yazı, derginin 1973 yılına ait on ikinci sayısına yetişemedi. Üstelik dergi yazısının boyutlarını çok aşmıştı.

Bugün gibi anımsıyorum. **Balıkçı**, yazısının bazı bölümlerini kırmızı, bazı bölümlerini yeşil renkli kalemle işaretlemişti. Dergi yöneticilerine yazdığı notta özetle şunları söylü-

yordu: “Yazım, derginize göre uzun oldu. Hızımı alamadım. Öncelikle kırmızıyla işaretlediğim bölümleri, daha da kısaltmak gerekirse yeşille işaretlediğim yerleri çıkarabilirsiniz...”

Kültürel Artistik Birlik genel başkanı ve *Carrefour* dergisi redaktörü **Henri Féraud**, **Balıkçı**'ya şunları yazdı:

“Yazınızdan değil bölüm çıkarmak, virgülüne dokunmak cinayet olur! Yazınızı dergimize göre kısaltmak yerine, dergimizin sayfa sayısını yazınıza göre ayarlayacağız. Eminiz ki yazınız, Akdeniz uygarlığının erişilmez dile getirilişidir. Ve bu yazı, Akdeniz insanlarını birbirlerine bağlamakta Akdeniz'in kendisi kadar işlev yerine getirecektir!..”

Böylece “Akdeniz'in Ebedi Gençliği”, *Carrefour*'un 1974'te yayımlanan on üçüncü sayısında çıktı. Daha doğrusu o sayı, **Halikarnas Balıkçısı** özel sayısı olarak çıktı. Ne yazık ki **Balıkçı**, o sayıyı göremedi.

Dergide yer alan ilk yazı, **Robert Ytier**'nin başyazısı. **Ytier**, “Akdeniz'in Ebedi Gençliği” yazısını sunmaktan duyduğu memnurluk ve gururu dile getiriyor ve bu yazının, büyük Türk yazarı **Cevat Şakir**'in erişilmez kültür birikiminin ürünü olduğunu belirtiyordu. **Henri Féraud**, “Eşik” başlıklı yazısında **Halikarnas Balıkçısı**'nın çağdaş düşüncedeki önemli yerini vurguluyor ve “Akdeniz'in Ebedi Gençliği” yazısını göklere çıkarıyordu. Yazar, “*Balıkçı, Marsilya'yı Foçaluların kurduklarını belirterek hem bize kökenimizi hem Akdenizliler arası akrabalığı öğretiyor*” diyordu.

Bu iki sunuş yazısından sonra **Balıkçı**'nın “Akdeniz'in Ebedi Gençliği” başlıklı uzun ve ilginç araştırması yer alıyordu. Bununla yetinmeyen *Carrefour* yetkilileri, bu satırların yazarının kaleminden **Balıkçı**'nın özgeçmişine yer veriyordu. Bunu, **H.J. de Dianoux**'un, **Balıkçı**'ya hayranlığını dile getiren on sayfalık yazısı izliyordu. *Carrefour*'un “*Halikarnas Balıkçısı Özel Sayısı*”nda ayrıca **Louis Bayle**'in, **Halikarnas Balıkçısı**'nın ölümünün ne büyük kayıp olduğunu anla-

tan yazısı ve **Güzin Dino**'nun "Mucizevi Balıkçı" başlıklı yazısı yayımlanıyordu.

Balıkçı'nın, sözkonusu "Altıncı Kıta" ve "Akdeniz'in Ebedi Gençliği" yazıları ile *Önasya* adlı kitabı Türkçe olarak ilk kez elinizde tuttuğunuz kitapta sunulmaktadır.

Altıncı Kıta Akdeniz'deki öteki yazıların hiçbiri de **Balıkçı**'nın önceki kitaplarına girmemiştir. Biz bunları, **Balıkçı**'nın sağlığında bize bıraktığı, çoğu dağılıp uçacak kadar yıpranmış gazete ve dergi kesikleriyle İzmir Milli Kütüphanedeki gazete ve dergi koleksiyonlarından derledik.

Böylesi çalışmaların, **Balıkçı**'nın daha nice kitaplık, yazı, çeviri ve öyküsünü gün ışığına çıkaracağına inanıyoruz.

Yine inanıyoruz ki Bilgi Yayınevi'nin sahibi ve yönetmeni Sayın **Ahmet Tefik Küflü**'nün sürekli teşviki ve uygun gördüğü adla sonuçlandırdığımız bu çalışma, dünya uygarlığında Akdeniz ve Türkiye'nin büyük yerini öğrenmek isteyenlere yardımcı olacaktır.

Halikarnas Balıkçısı'nı yazın ve kültür dünyasında yeniden ve daha bir yaşar kılacağına kuşku duymadığımız bu yapıtın oluşmasında yardımını gördüğümüz herkese "*Sağ olun*"; Akdeniz'in ebedi genci **Balıkçı**'ya da bu dünyadan "*Merhaba!*" diyoruz.

Şadan GÖKOVALI
İzmir, Nisan 1982

LOUIS BAYLE'İN SUNUŞ YAZISI

Kendisiyle antik kentler ve İyonya'nın kutsal yerlerinde birlikte günler geçirdiğimiz, edebi takma adı **Halikarnas Balıkçısı** olan **Cevat Şakir**, benim için rehberlerin en içten, en bilgili ve en coşkulu idi. Girit kökenli, Grek formasyonlu bu Türk, dünya kültürüne sahip, olağanüstü bir Akdenizli, ölümsüz bildiği tanrılarda yaşayan, insanları alçakgönüllü ve yalın oldukları ölçüde seven biridir.

Gerçek yurt, Akdeniz'dir. Bu hayranlık uyandıran İyonya'nın yüksek tepelerinden, ayaklarımızın altında uzanan İyonya kadar malı olan bu gökyüzünün limitine bakıyor, görünürde durağan fakat tanrısal bir yaşam coşkusuyla bana şöyle diyordu:

“İşte Altıncı Kıta'nın yüreği! Şimdi düşsel ve uzakdoğu yöresini bir yana bırakalım. Biz insanlarca yaratılan tüm uygarlıklar, kesinlikle bunların tümü, topraktan gelen, adalarda doğan –Arap gibi Minoen de– Akdeniz'in çevresinde toplanmıştır. Hiçbir şeye kadir değiliz: Hepimiz birbirimize benzeriz. Dünya, yeryüzü yuvarlağı odur. Bize kendini kabul ettirmiştir, bizi tüm insanlık uyuşmalarından daha iyi birleştirir. Aynı dilleri konuşuruz, zekâlarımız hemen hemen aynıdır. Yaşama bakış açımız aynıdır, onun sayesinde ki farklı ya da benzer kişilerin oluşturduğu geniş ve bozulmayan bir birlik ortaya çıkarmışızdır. Avrupa bir şeydir; Asya, Afrika da başka şeyler-

dir. Bu Akdeniz yöresi, bir coğrafya teriminde birleşen bu üç kıtanın her birinden daha gerçekçi bir birliğe sahiptir. Coğrafyacılara beş anakara (kıta) sayıyorlar. Ben size diyorum ki Akdeniz bunların altıncısı, hatta birincisidir!..”

Halikarnas Balıkcısı'yla, dünyanın batı kutbuna çevrilmiş denge kuşkusuyla Diyoniziak Asya'ya cevap vermek için Apolonien bölgeye (Akdeniz'e) bakıyordum. **Balıkcı**'ya L'ASTRADO için düşüncelerini özetleyen birkaç sayfa yazmayı kabul edip etmeyeceğini sordum.

Aldığım bir makale değil, bir mektuptur; birkaç sayfa değil, oldukça uzundur. Başlangıçtaki çok kişisel birkaç satırı kaldırıp hiçbir şeyi değiştirmeden, mektubun kendi karakterini yani keyifle, beklenmedik ton ve fikir değişiklikleriyle, konuşma özgürlüğüyle dolu bu uzak söyleşiyi aynen aktarıyorum.

Louis Bayle

(*L'Astrado*, 8, 1971, s.88 vd.)